

о. Конон Полішко ЧСВВ.

Унійні змагання й перешкоди

(Присвячую незабутній пам'яті О. Плятонідови Філясови ЧСВВ.)

Перша половина ХХ. ст. зазначилася в історії людства як доба найбільших у світі катаклізмів — доба невиданих ніколи воєн і революцій. Всесвітня борня народів і революційні потрясення майже у всіх державах кинула на шлях новочасної культури понуру тінь дикого варварства. Що придбали працею віків природа, людський промисл й геній, все те роздавив залізною п'ятою воєнно-революційний молох, поглочуючи притім не сотки й тисячі, але мільйони людських жертв.

Наслідки воєнного лихоліття — фізичні й моральні злидні, тревають по нинішній день. І стрепенулось людське сумління. Начальники держав, політики, соціологи, філософи, а передовсім представники релігій шукають способів, як перестроїти й налагодити життя, аби оминати ще гірші катастрофи.

Питання не нове. Його вже поставили верховодячі чинники Європи на переломі ХІХ. ст., отже напередодні тих катастроф, яких ми були свідками й учасниками. Тоді Європа шукала світла у Зоратустрі і Будди, в тайних містичних доктринах Індій і Хін. Найякніше відбилися ті течії на настроях російсько-української суспільности. На галицьку почву перещіплював западний буддизм М. Лозинський. Зіставлювання ним і порівнювання Христа з Буддою викликало було гостру реакцію, переважно серед духовенства станисл. епархії. Духове життя Росії насичується культурою протестантських країв у таких представниках як: Шопенгауер, старик Карло Маркс, Нітше, Гавптман, Ібзен, Бернсен. Культура католицько-романська незначний мала у тім часі вплив на російську душу, бо „католицизм і все католицьке для слов'ян небезпечно і руйнуючо впливає на слов'янську натуру“ — як се згідно виводить слов'янофіл Аксаков і западник Герцен¹⁾. Зате ідеї Нітшого мали багато поклонників, а буддизм, конфуціонізм і демонізм далекого Сходу витискає глибокий вплив на філософію, мистецтво й мораль громадянства.

Реакцією на се блудження російського духа являються три мистці пера: Достоевський, Толстой і Владимір Соловйов.

Достоевський сей „жорстокий талант... Нерон й Іван Грозний“²⁾ з катонською суворістю обнажує всі „язви“ російського

¹⁾ Іван Аксаков вожд слав'янофілів з доби рос.-турецької війни, а Герцен представник западників 1860-тих років.

²⁾ Н. Михайловський, Жерстокий талант 1882.

життя і відкриває з недостижним через нікого дотепер реалізмом — непроглядну бездну соціальної нужди й упадку суспільності. Ідеалом, до якого прямує Достоевський, се вселюдська гуманність. Про його відношення до православ'я свідчать слова судового вироку, котрий присуджує його на кару смерті, а в дорозі ласки на доживотну каторгу: „За участь в преступних замислах... за покушення к розпространенію сочиненій против православной церкви и верховной власти“...

Знову Толстой, насяклий раціоналізмом Руссо, подає як лік й ратунок на російські злидні свій раціоналістичний христіанізм, який є запереченням Христової віри. Христос після нього — се звичайний, смертний чоловік, який тільки повчає людей „не ділати глупостей“, а іменно „не присягати“, „не воювати“, „не противитися злу“, „не судити й не судитися“, „не розводитися з жінками“. До Христових заповідей додає Толстой ще такі заповіді: „Не курити“, „не пити спиртного“, „не їсти убоїни (вбитих звірят)“. Толстоїзм з погордою відкидає всі форми цивілізації, науку, мистецтво, державний устрій, церкву.

Якжеж чудово блистить поруч таких моралістів геніяльність Соловйова! Він ціле своє життя обстоював за наукою Богочоловіка в тім її досконалім вираженню, як його приймало чисте серце великого руського племені на досвітку свого історичного буття в прекрасних формах і образах східної віри, котра тоді творила єдність з центром христіанства — Римом. Дивна річ, Соловйов і Нітше вмирають одночасно, так як одночасно і рівнобіжно лягли на рос.-українську суспільність їх ідеї і стремління: христіанізація людства Соловйова й антихристіанська „переоцінена“ моральність Нітшого. Про Соловйова так виражається рос. критик Енгельгардт: „Історія видвигнула сю геніяльну людину з хрустально-чистим серцем, як защитника і товмача авторитетів христіанства, Церкви й государства“. Соловйов — знаменитий публіцист, поет і філософ, се символ тих духовних провідників Росії, що змагали втягнути свій народ у сферу благодатних впливів католицької культури заходу, а що можна було досягнути об'єднанням обох Церков. У листі до хорватського єпископа-патріота Стросмаєра писав Соловйов р. 1885 отсі пророчі все правдиві слова: „Від того зєдинення залежить судьба Росії, славянства і цілого світа. Ми, Росіяне, православні і цілий схід не можемо нічого довершити, доки не згладимо гріха церковного роздору, доки власти Найвишого Пастиря не віддамо те, що йому належиться“¹⁾. Знову в трактаті „Наці-

¹⁾ Письма В. С. Соловьёва, т. I. С.-Петербург 1908.

ональний Вопрос“ домагається він від Росії самовідречення. Таким самовідреченням було колись призначення Варягів на Русь, а потому реформа Петра В. Трете національне відречення полягає в духовій реформі, в зєдиненню Церков, у відреченню церковної ексклюзивности і замкнення, в свободних і явних зносінах з западною Церквою, а се може здійснити признання головства римського Папи. „Сповненню того морального довгу — писав він — стоїть на перешкодї лиш нерозумний псевдо-патріотизм“.

Великим відгомоном пронеслась та ідеологія по Росії і Європі тай знайшла багато учнів і наслідників, але загал рос. суспільности віднісся до неї зі скептицизмом і вичікуванням, вираженим у словах одного рос. письменника: „Пусть папа і запад начнет, а ми подождем“.

У такій формі виявилась на сході туга за обєдиненням християнства. А Рим? Історія дає свідоктво, що не було ні одного Христового Намісника, котрий не болів над роздором у Церкві, а премногі з них відносились у ріжних часах до відлучених братів з щирими закликами і запрошеннями до Унії мимо переконання, що їх голос трафить у порожню. З останніх Папів Пій IX. творить в унійних цілях віддільну установу для східних Церков при Конгрегації для Розширення Віри¹⁾. Знову Лев XIII віднісся безпосередно до представників православія в справі Унії²⁾. Але даром. Царгородський патріарх не пішов назустріч Папі, а в своїм *'Ευχέλως*-і відкинув папські предложення. Те саме зробила і синодальна рос. Церква письмом проф. моск. акад. Алексія Біляєва. Оба вони відразу зійшли на площу давних спорів про догматично-обрядові ріжниці: як епikleза, квашений хліб, зливання при хрещенню ітд.

Нині ми свідками великих змагань кат. Церкви на полі зєдинення Церков. Товчком для зможення місійної праці на Сході, се сучасне положення Росії, а саме: 1) почуття християнського обовязку у католиків — нести релігійну потіху міліонам мас приниженим воєнним лихоліттям; 2) уступлення зі світової арени все непримиримого ворога Унії — царської бюрократії; 3) велика трагедія православія, яка знайшла свій вираз у капітуляції перед большевизмом патріарха Тихона, а ще більше його наслідників; 4) загроза христ. культури зі сторони большевицьких доктрин. „Католицька Церква — писав „Оссерваторе Романо“ у вересні ср. — завдяки божеському походженню своєї науки та сйяву своєї апостольської служби, —

¹⁾ Булля „*Romani Pontificis*“ 1862.

²⁾ Енцикліка „*Praeclara*“ 1892.

се єдина сила в культурних державах і в найдалших країнах світа, що може покласти непереможену гать поширенню сил безладдя.“ Ініціатор совітської революції Ленін, червоний бациль, котрого 1917 р. Німці ввезли до Росії в заплъомбованому вагоні, виразно предбачував неминучість конфлікту, коли писав: „Лише кат. Церква може спинити нас на шляху успіху, се єдина сила, гідна бою з нами“... Католицизм — се велика сила і вона врятує культурні нації від комунізму і революції, не вважаючи на великі розміри небезпеки і на її нагальність...

Унійні праці в нинішну пору прибирають чимраз реальніші форми. Св. Отець Пій XI. усамостійнює комісію „pro Russia“, котра від 1925 р. ествувала при Конгрегації для Сх. Церкви і творить її „*sui iuris*“ залежною від себе під проводом еп. d' Herbigny. Комісія займається всіми справами, що дотичать усіх націй Росії (*frequentissimos Russiarum populos*) і еміграції. Для католиків у Совітським Союзи творить А. Столиця власну єрархію; d' Herbigny висвячує у Росії потайки чотирох єпископів: свц. Neven (Француза), Zehr-a (Німця), Слоскана (Латиша) і Абрантовича (Білорусина). Конвертити поза границями Росії дістають еп. Бучиса, якого висвятив у східнім обряді болгарський еп. Куртев.

Католицький світ з вдоволенням прийняв факт поставлення сих єрархів для зєдинення. Лиш частина польської суспільности виразила жаль і негодування, що між іменуваними єпископами нема ні одного польської нації. Один з краківських часописів писав з сего приводу: „Ми, поляки, як безпосередні сусіди Росії, що знають мову, характер і психольогію рос. народу, найлучше надаємося до сеї праці і нам історією і правом та місія повірена наче через самого Бога“. Але Ватикан, осідок найдавнішої і найдоскональшої у світі дипломатії добре памятає психіку царської Росії, котра все реведувала на польонізаційні тенденції польського єпископату, а рівночасно противилась іменуванню москалів єпископами, щоби причепити кат. Церкві перед своїми підданими чуженицьке пятно, — тому надає місійній праці в Росії не національний, а загально католицький характер.

Ап. Престіл віднісся також до головних монаших згромаджень (між ними і до нашого василіянського Чина) з порученням, виховувати своїх членів до великої місії на Сході.

В яким же напрямі має йти вишкіл місійних сил? Майбутнім працююникам поручається стати на твердий ґрунт неупередженої науки, а місійну акцію переводити в атмосфері широкого виروضумлення і братолюбія. Тільки любов правди

й добра воля можуть прискіпати радісну хвилю зближення роз'єднаних Церков і народів. Преважний се клич! Хто сумлінно віддасться студіям старини, той мусить попасти на щире, не-сфальшоване свідоцтво о Церкві, а відтак трафить на жерела свідомого чи несвідомого фальшування перше історичних, від-так догматичних пам'ятників.

З признанням треба піднести, що й російські письменники вже перед війною вступили були на сей шлях історичної ретроспекції. Але дивна та теологічно-релігійна Немезіс, що тоді коли духовенство вислугувалось політ.-релігійному візантинізму, світські люди перебирають на себе труд усталення церковної науки і оборону свободи Церкви. Згаданий вже Соловйов, професори академій: Лебедев, Голубовський, Суворов, Байков з другими, як також анонімні автори (пр. кн. Волконська) кладуть великі заслуги в царині церковних дослідів.

Бо чиж се не вартісна й потішаюча річ для кожного прихильника Унії пр. ось такий вислід праці Суворова: „Коли в XI. ст. боротьба (релігійна) віджила і допровадила до остаточного церковного роздору, то не цісар і папа винуваті у схизмі; ні-одному з них не прийшло до голови виступати до боротьби на релігійному полі й викликувати через се політичні замішання“¹⁾. Хтож довершив схизму? Після автора вся відповідальність за схизму паде на царгородського патріярха Керулярія, того астро-льога і альхемика, котрий мало визнавався в історії Церкви і канонах і не мав найменшого поняття про різниці між догмою а обрядом. Його одинока амбіція була, стати дійсним візантійським папою. Хоч згинув на вигнання, не згинув його ока-янне діло.

Наведім ще два характеристичні історичні моменти. — Коли на VII вселенськім Соборі, де переважали східні єрархи, при відчитуванню папського письма, проголошено отсі слова: „Ми отримали лист його Святости Адріяна папи, того, що немов око в тілі кермує цілу Церкву на дорогу правди“... тоді всі Отці Собору встали з місць для вшанування римського єпископа.

А як багатомовною є велика трагедія найбільшого з моск-ковських патріярхів, Нікона. Він зреформував православну Церкву і по дев'ятьлітних важких трудах очистив літургічні кни-ги з блудів: маніхеїзму, юдаїзму, астрольогії, забобонів, котрі буйно захвастили церковну літературу в монгольській добі. За се 1666 р. темне духовенство, забобонний народ і два грецькі патріярхи зложили суд над Ніконом як єретиком, що „испор-

¹⁾ Візантійській папа. Из історії церковно-государственных отношений в Визан-тіи. Н. Суворова проф. церковного права в Московском университеті. Москва 1902.

щаст богородженні книги“. Патріярх закинув некомпетенцію судіям, кажучи, що не можуть його судити власні овечки, як також підкуплені, чужинецькі патріярхи і заапелював до — римського Папи... Се припечатало його долю. Єпископи кинулись на Нікона, здерли мантию, били по лиці, відсудили від патріяршого престолу і кинули в тюрму...¹⁾ Чи ж такі і подібні, безсумнівні автентичні факти не промовляють більше до переконання чим пр. млава, теоретично-філософська софістика?

Suaviter in modo — без пристрасти, ярости, недовіря радить Ап. Столиця пересправляти в святих річах зєдинення, бо полеміка з доби роздору дає безліч доказів, як лихим дорадником розуму бувають пристрасти. Історія учить, що число „догматичних“ ріжниць між Сходом і Заходом зростало або маліло в міру сего, як у полемістів підносилося й спадала горячка пристастий. Батько схизми Фотій нарахував десять догматичних ересей кат. Церкви, а Керулярій збільшив їх такими „ересями“ як голення бороди, споживання душенини, пости в суботу ітд. У дальшому розгарі боротьби нараховувано 60, 90, ріжниць, а відтак стільки їх, скільки зізд на небі й піску у морі. Нинішня грецька Церква підносить сім суших (*σπουδαίαι καὶ οὐσιώδεις*) ріжниць. Але й ті труднощі розвіються мракою, коли полемісти обох сторін посвятають свої труди одній тільки правді в атмосфері взаїмної любови. Годиться тут піднести погляд знаменитого рос. письменника свщ. Мальцева. Він каже, що всі ріжници між обома Церквами можна звести до одного *Filioque*. А Микола Голубовський, проф. дух. акад. в Петрограді висловився: „...церковні труднощі, викликані людською пристрастю будуть вирівнані неупередженими студіями“²⁾. Лебедев, проф. церк. історії, автор історії всел. Соборів, таке закидує Грекам: „Теологічна боротьба грецької церкви проти латинян, знаменна своєю неплідністю. Її теологічні розправи губляться у пустім формалізмі і безужиточній балаканині. Нажаль се ще не все! Деколи грецька полеміка сходить в обороні ортодоксії до абсурдів і змушує нас православних стидатися Греків“. Також острій критиці передає Лебедев грецький „Підаліон“ (*Πηδαλιον*, кормча книга), де нема й одної згадки про латинян без їдкости“. Атонський монах Нікодим, котрий у XVIII. ст. справив не конче бистроумно згаданий „Підаліон“, застановляючись над невігідними для епиклезистів словами в Літургії Св. Василя В.: „Преложив Духом Твоим Святим,“ так говорить: Се приставка якогось неука й загорільця, що вставив її озлоблений, як зда-

¹⁾ Geschichte der Union d. ruth. Kirche mit Rom. D-r Julian Pelesz T. II. Wien 1880.

²⁾ Странник, — С. Петербург 1904.

ється, на латинян¹⁾“... Так отже і з грецької сторони маємо признання сумного факту, що злоба й неграмотність доторкали й таких святощів, як літургія.

Знову булоб несправедливо, примикати очі на подібні прояви нетолеранції й у латинян. І їм має історія багато дещо сказати. Греки ніколи не забудуть латинянам підпалу Візантії в часі хрестоносних походів. В пожежі, котра шаліла через вісім днів, згоріли безцінні скарби візантійської культури, а серед них багато пам'яток про церковну єдність, котрі нині віддалиби велику прислугу Унії. Каригідною треба назвати і роботу тих латинських ревнителів, що відплачуючись грецьким полемістам і собі висмівали форми східного культу. Але пощо пошукувати за далекими примірами! Мартірольоґія нашої (не православної!) Церкви протягом трох століть виказує стільки болючих, об'єктивно не квестіованих кривд, вираджених Унії латинським духовенством, що треба подивляти геройство і незрушимий католицький світогляд уніятських владик, що не уягли різнородним спокусам Москви тай не вступили на відворотний шлях — апостазії. Переслідування і понижування зі сторони чисельних представників польського клиру, що дивились на Унію лиш крізь призму державної політики, виробило у руських владик поняття виражене в листі митрп. Льва Кишки (з Замостя 7. 9. 1720) до польських єпископів домагаючихся права візитацій руських церков, асистенції на Замойськім Соборі, — щоб вони „*potius quaerent salutem haereticorum, schismaticorum, Iudeorum non autem Ruthenorum catholicorum*“. У ватиканських архівах премного є документів зі скаргами й зажаленнями уніятських владик. Вони жаліються перед Ап. Столицею на гнет і переслідування не тільки зі сторони православ'я, але також від латинників. Як характеристичний зразок невідрадного положення Унії між таким молотом а ковалом подаємо ось таку реляцію: Лев Кишка, ще як секретар василіянського Чина, скаржитись 1700 р. у Пропаганді, що „студентів, бажаючих студіювати філософію в єзуїтських школах Литви, змушується до виречення східного обряду, а се дає притоку православним думати, що й Василіяне у своїх школах те саме роблять з незединеними учнями²⁾. І слушно православні могли на підставі таких фактів виробити собі переконання, що Унія, се поміст для латинства. В світлі таких історичних документів зрозуміємо, як то люде о загумінковім горизонті своїх концепцій скривлювали, перели-

¹⁾ Дослівно: „*Διότι αὐτὸ εἶναι προσθήκη τίνος ἀμαθοῦς καὶ τολμηροῦ, ὅστις ἐναντιοῦμενος ὡς φαίνεται εἰς τοὺς Λατίνους ἐπήρε*“... Liturgikon. Alexios von Maltzew Berlin, 1902.

²⁾ Сводная Галицько-Русскія Лѣтопись, А. Петрушевич Львов 1874. ст. 433.

цьовували й ударемнювали дакекосягли, навіть всесвітної ваги заміри римських Папів.

З наведених примірів з Східної та Західної Церкви бачимо ясно, чому Св. Отець Пій XI. стає на чолі комісії pro Russia і чому так горячо накликає місіонарів, аби вони старалися відповісти висказови св. Апостола Павла: „для всіх стався я всім, щоби всіх зискати для Христа“. При такому успокобленню серця дослідників достарчить історія, християнська старина, передання і практичне їх примінення стільки переконуючих доказів про факт церковної єдності таї можливість і конечність її в історичній проекції, що кождий мусить склонити голову перед могутньою силою правди. Хіба що бере в руки історію з виразною постановою, не дати себе переконати, нічо не видіти, нічо не чути, в нічо не вірити.

(Далі буде)

Заломання царату й російської державної церкви висуває проблему з далекосяглими наслідками. — Що станеться з російською церквою? Большевизм неначе буревій шаліє над нею і нищить все до краю, а очи всіх звертаються на — Рим, на римського Папу. Можливо, що історія Церкви вступає у нову добу, а відділення наблизення Росії на прочі відлучені церкви Орієнту може мати великанське значіння.

D r Klug, D-r katholische Glaubensinhalt. Eine Darlegung und Verteidigung der christlichen Hauptdogmen. Fünfte Auf. (Paderborn 1924) стор. 261. —

